

EKONOMIJA I FINANSIJE

JAVNI RADOVI U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Prilika za ekonomski i socijalni razvoj
lokalnih zajednica

Malik Garibija
Sarajevo, august 2020.

Javni radovi u savremenoj Bosni i Hercegovini, a naročito na lokalnom nivou, značajno izostaju, uglavnom se veoma malo koriste i ne primjećuje se njihova vrijednost. Stoga je od velike važnosti izgraditi kapacitete i alate države.

Ova analiza ukazuje na mogućnosti javnih radova – pogotovo komunalnih i socijalnih – u lokalnim zajednicama, nude se primjeri kako da se uspostave i provode javni radovi, primjer kako sistemski pristupiti – kako je rađeno kroz historiju i kako se radi danas, te kakve direktne i indirektno benefite lokalne zajednice građani i građanke mogu očekivati.

EKONOMIJA I FINANSIJE

JAVNI RADOVI U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Prilika za ekonomski i socijalni razvoj
lokalnih zajednica

Malik Garibija
Sarajevo, august 2020.

U partnerstvu sa:

Sadržaj

1.	UVOD	2
2.	ŠTA SU JAVNI RADOVI	3
3.	HISTORIJA JAVNIH RADOVA	5
4.	PROGRAMI JAVNIH RADOVA U NOVOM MILENIJU	7
5.	JAVNI RADOVI U REGIJI DANAS	9
	Srbija	9
	Hrvatska.....	9
	Crna Gora.....	11
6.	JAVNI RADOVI U BIH	12
7.	NEKE OD ZNAČAJNIJIH KRITIKA JAVNIH RADOVA	15
8.	JAVNI RADOVI NASUPROT JEDNOKRATNIM FINANSIJSKIM POMOĆIMA	17
9.	ORGANIZACIJA I PROVOĐENJE JAVNIH RADOVA	18
	Kreiranje plana	18
	Budžetiranje javnih radova.....	18
	Uspostavljanje tijela za implementaciju javnih radova	19
10.	KLJUČNE PREPORUKE	21

1.

UVOD

Upotreba javnih radova kao integralnog dijela ekonomske politike nije nova ideja. Naprotiv, stara je koliko i sam pojam organiziranja ljudi u društveno-političke zajednice, tj. države. Kao i sve što odolijeva ispitu vremena, tako su i javni radovi doživljavali svoje transformacije i prilagođavali se vremenu i prostoru. Danas, kada je na snazi industrijska revolucija, kada je opća mehanizacija i robotizacija odavno uvriježen standard, a digitalizacija procesa rada i komunikacije cilj svakog društva, treba prilagoditi javne radove novim izazovima.

To svakako ne znači da su javni radovi prevaziđena pojava i da za njih nema mjesta u savremenom društvu. Oni su svoje mjesto sigurno utemeljili, a naše propuštanje da ih koristimo prije je dokaz vlastitog nesnalaženja. U radu koji je pred vama analizirat ćemo historijski razvoj javnih radova, teorijske pretpostavke, praktičnu upotrebu i njene rezultate. Naglasak je na perspektivi primjene javnih radova danas, posebno u lokalnoj zajednici, te na neophodnosti novog i drugačijeg pristupa. Ambicija javne politike je i da ponudi mogućnosti i primjere upotrebe javnih radova te pomogne osobama u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti da ih iskoriste kao važnu i višestruko korisnu socioekonomsku polugu za upravljanje državom u interesu građana i građanki.

Tržište općenito, a naročito u vremenu velikih socijalnih i ekonomskih kriza kakvu prolazimo sa epidemijom COVID-19, zapada u periode regresije, umanjene ekonomske aktivnosti, u manjak potrošnje i povećanje stope nezaposlenosti. Država u takvim situacijama treba recipročno reagirati i kreirati protutežu kojom će umanjiti efekte krize, ublažiti socijalni udar i ubrzati ekonomski oporavak. Javni radovi jedan su od načina da se u ovakvim prilikama odgovori, da se smanji nezaposlenost i poveća kupovna moć građana, koja povećanom potražnjom oživljava uspavanu ekonomiju.

Međutim, javni radovi današnjice ne mogu biti obimni i u istoj formi u kojoj su bili tokom najvećeg dijela historije, kada su se prvenstveno percipirali preko projekata u oblasti gradnje. Građevinarstvo danas zapošljava neuporedivo manje osoba, a priliku za javne radove trebamo tražiti i na drugim mjestima. Jedna od popularnih i raširenih alternativa jesu komunalni i sezonski poslovi održavanja, ali potrebni su novi i veći iskoraci u smjeru upotrebe potencijala

javnih radova u unapređenju znanja i vještina ljudi, te u oblasti socijalnih usluga.

Iako javnim radovima pribjegavamo uglavnom u vremenu krize, bitno je potcrtati kako oni imaju svoje permanentno mjesto u svakom dijelu ekonomskog ciklusa, te da donose višestruke koristi društvu. Međutim, oni ne mogu biti zamjena za zdravu ekonomiju zasnovanu na privatnoj inicijativi, nego su prije suplement u poljima i periodima ekonomske regresije, katalizator oživljavanja i unapređenja ekonomije i odličan alat za uspostavljanje zdravih temelja ekonomskog napretka i javnog dobra. Tako upotrijebljeni, tempirani i provedeni, mogu imati multiplikatorski efekat na povećanje zaposlenosti, potrošnje, porast obima proizvodnje, društvenog dohotka, te ozdravljenje i poboljšanje ekonomije.

2.

ŠTA SU JAVNI RADOVİ

Pod pojmom javnih radova podrazumijevaju se planski poduhvati koje finansira i pod svojim pokroviteljstvom provodi država, odnosno neka administrativna jedinica ili institucija, pri čemu se zapošljava značajan broj pripadnika određene populacije, a čiji je rezultat opće dobro i opća korist.

Oni mogu obuhvatati najrazličitije oblasti, poput velikih građevinskih zahvata (izgradnja puteva, mostova, aerodroma, elektroenergetskih postrojenja, vodovoda, itd.), zaštite građana, dobara i okoline (izgradnja nasipa, pošumljavanja, izgradnja skloništa, itd.), održavanje i uređenje (sezonski radovi, održavanje čistoće, rekonstrukcije objekata, izgradnja društveno korisnih sadržaja, itd.), kao i oblast usluga i humanitarne pomoći (usluge socijalno ugroženima, bolesnima, starim i nemoćnim, osobama s teškoćama u razvoju i drugim osobama kojima je potrebna pomoć društva za osnovne životne potrebe ili za potrebe ličnog razvoja).

Države pokreću javne radove imajući na umu nekoliko ciljeva, najčešće da bi se ublažio nagli porast nezaposlenosti, zatim da bi se povećala potrošnja i umanjili efekti krize, te kao svojevrsni alat socijalne zaštite za nezaposlene. Javni radovi pokreću se i kada ekonomija ne prolazi kroz krizu, a opet s ciljem zapošljavanja pripadnika specifične, teško zapošljive kategorije, te s ciljem rješavanja određenog javnog problema ili javne potrebe.

Javni radovi su širok termin, a najpoznatiji su u infrastrukturnom smislu. Zato za njih često uzimamo primjere poput izgradnje puteva, škola, aerodroma, vodovoda, kanalizacija, mostova, rekreacionih objekata, bolnica i sl.

U najširem smislu, ova izgradnja odnosi se na podizanje javnih objekata, transportnu infrastrukturu, komunalnu infrastrukturu i druge vrste infrastrukturnih radova od kojih opća javnost ima određenu korist.

Primjeri javnih radova ove vrste su najčešći i zbog toga se termin za njih najviše veže, što nikako ne znači da se ograničavaju isključivo na podizanje infrastrukturnih kapaciteta. Oni, pored ekonomske, imaju važnu socijalnu dimenziju, i stoga se prilagođavaju vremenu i prostoru u kom djelujemo.

U novijem vremenu javni radovi se, pogotovo na lokalnom nivou, značajno više vežu za poslove sezonskog održavanja, komunalnog održavanja, kao i za društveno korisne poslove, pomoć socijalno ugroženom stanovništvu i građanima generalno. Ova vrsta javnih radova u savremenoj Bosni i Hercegovini značajno izostaje, uglavnom se veoma malo koristi i ne primjećuje se njihov značaj. Zato je važno izgraditi kapacitete i alate države, te donosiocima odluka ukazati na široku paletu prednosti koje ovi radovi donose. Ambicija ove javne politike upravo je otvaranje mogućnosti javnih radova, naročito komunalnih i socijalnih, u lokalnim zajednicama.

Možda bi neki pohrlili da kažu kako kod nas javni radovi postoje i takvu tvrdnju pravdali primjerima određenih investicija države u javnu infrastrukturu, ali tu je neophodno razdvojiti redovna infrastrukturna i razvojna ulaganja. Javnim radovima pribjegava se u posebnim ekonomsko-društvenim okolnostima i to se radi planski, masovno i na značajno većoj skali od one koja podrazumijeva izgradnju nove škole u gradu, podizanje novog mosta, probijanje novog puta, bez kojih bi se usporila očekivana stopa društveno-ekonomskog razvoja zajednice.

Dakle, nije svaka javna investicija isto što i javni radovi. Država mora ulagati i razvijati svoju javnu infrastrukturu nezavisno od javnih radova, ali ako zbog okolnosti u kojima se nalazi želi krenuti u javne radove, to se radi kreiranjem programa u kom se jasno definira obim radova, period, ciljevi, očekivani broj osoba koje će se angažirati, gradilišta koja će se otvoriti, dobrobiti koje će javnost dobiti i sl. Istini za volju, postoje države koje imaju posebne institucije ili čak ministarstva koja se bave javnim radovima, te se na ovaj način uvezuje cijeli sistem javnih investicija u javne radove i moguće ih je kao takve sagledati, pojačavati i umanjivati. Međutim, u pitanju su uglavnom centralizirane države, te je u BiH takav pristup nemoguć, mada čvrsto preporučujemo kreiranje posebnog tijela ili jedinice u okviru administracije koje se bavi ovim radovima na svakom administrativnom nivou, uključujući i lokalnu zajednicu.

Možemo slobodno reći da u poslijeratnom periodu u BiH nismo imali značajno velike programe javnih radova. Međutim, imali smo velike državne investicije. Među najvećima je sigurno izgradnja autoputa, ali sama gradnja urađena je kao planska razvojna investicija, a ne u sklopu

nekog posebnog ili šireg, kompleksnijeg plana javnih radova.

Zbog činjenice da je Bosna i Hercegovina u drugoj polovini 20. stoljeća bila dio socijalističke Jugoslavije i da su baš u tom periodu rađeni intenzivni programi obnove i razvoja, vrlo često javne radove poistovjećujemo sa socijalističkom praksom. Istina je daleko kompleksnija, a korijene javnih radova pronalazimo kroz čitavu ljudsku historiju. Socijalističke države kao autoritarni modeli, gdje su skoro sva sredstva za proizvodnju bila u vlasništvu države, u pravilu jesu pokretale velike i značajne projekte infrastrukturnog razvoja, koje su pratile kako dobrovoljne akcije tako i veliki naponi javnih kompanija. Ipak, zbog specifičnosti društveno-političkog uređenja, poštujući sve sličnosti, ove primjere ne možemo lako porediti sa javnim radovima u zemljama tržišnih ekonomija. Stoga se u ovoj analizi fokusiramo isključivo na tržišne ekonomije.

Jednako tako, ne možemo velike projekte tokom historije čovječanstva nazvati javnim radovima u savremenom smislu. Da bismo razumjeli današnju ulogu javnih radova, neophodno je napraviti historijski presjek i tako istražiti fenomen ovih radova.

3.

HISTORIJA JAVNIH RADOVA

Javni radovi se u čovjekovoj prošlosti pojavljuju oduvijek, ne u ovoj savremenoj formi, ali slijedom definicije koja označava državu kao finansijera i provoditelja programa javnih radova čiji je cilj kreiranje nekog općeg dobra. U skladu s ovim razumijevanjem, možemo slobodno reći da su javni radovi stari koliko i samo društvo, a naročito država. Ipak, ako govorimo o savremenoj definiciji, ne možemo ići tako daleko u prošlost.

U vremenu Prve industrijske revolucije, tj. od 18. stoljeća, konsolidacijom ekonomije, ubrzanim rastom i povezivanjem svijeta pažnju javnosti zaokuplja fenomen opetovanih ekonomskih kriza koje pogađaju svijet, a one su neraskidivo vezane za pojavu i postojanje javnih radova kakve danas znamo.

Ciklične pojave ekonomskih kriza zaokupljaju pažnju različitih autora, među kojima su i neki od najutjecajnijih socioekonomskih teoretičara. U 18. vijeku najveći trag ostavio je liberalni ekonomista Adam Smith kao začetnik klasične ekonomije, dok se početkom 19. stoljeća kao svojevrsna protuteža pojavio ekonomista i filozof Karl Marx, koji je posebnu pažnju posvetio upravo ekonomskim ciklusima i ekonomskim krizama.

Debata na ovu temu i danas je živa, ali neupitno je da ekonomski ciklus ulazi u faze ekspanzije, tj. rasta i kontrakcije, odnosno recesije (Chappelow, 2020). U periodima značajnijeg pada ekonomske aktivnosti dolazi do porasta nezaposlenosti i porasta broja osoba u stanju socijalne potrebe. Nekada ove krize nisu produkt tipičnog ekonomskog ciklusa, nego dolaze kao posljedica tektonskih društvenih poremećaja, poput velikih ratova ili zdravstvenih kriza kroz kakvu svijet upravo prolazi zbog pandemije COVID-19. Javne investicije i javni radovi jedan su od odgovora na ekonomske krize.

Iako su teze klasične ekonomske misli preovladavale u praksi, u nauci nije nedostajalo oponenta ovom pristupu, pored Karla Marxa i marksističke škole koja se u potpunosti okreće od slobodnog tržišta ka novom modelu planske centralizirane ekonomije. U krugovima koji nastavljaju propagirati različite vidove tržišne ekonomije, državni intervencionizam i javne radove zagovarali su brojni eminentni makroekonomski teoretičari i njihove zajednice, poput naučnika iz Birminghamske škole, Štokholmske škole, te

američkih ekonomista Williama Trufanta Fostera i Waddilla Catchingsa. Najjači utjecaj ipak je imao takozvani Kružok iz Cambridgea, na čelu sa Johnom Maynardom Keynesom. Suštinski drugačiji pristup ogledao se u tome što ovi teoretičari nisu u prvi plan razumijevanja ekonomske krize postavljali višak proizvodnje, nego manjak potražnje. Stoga će prijedlozima za jačanje kupovne moći, prije svega povećanjem zaposlenosti i ekonomsko-socijalnim osnaživanjem građana, nuditi rješenja na bazi državne intervencije, kako bi se prevazišle periodične ekonomske krize.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća javni radovi dobivaju na popularnosti, a sva spomenuta učenja koja su veliki broj država okrenula prema javnim radovima, zaokružena su u teorijama Johna Maynarda Keynesa. Upravo je Keynes, iako liberal, do danas ostavio najveći utjecaj na pitanje upotrebe javnih radova kao odgovora na krize i recesije. Intenzivno je radio i pisao početkom dvadesetog stoljeća, a svoje stavove objedinio je u magnum opusu „Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca“ (Keynes, 1936).

Ova knjiga je konačno uobličila stavove brojnih istomišljenika, te će se buduće zagovaranje sličnih makroekonomskih stavova nazivati „kejnzijizam“. Tako je državna intervencija, između ostalog i preko javnih radova, postala jedna od centralnih tačaka nove socioekonomske misli. Kejnzijanska ekonomija, iako liberalna, opravdava državne intervencije kroz javne politike koje za cilj imaju punu zaposlenost (Jahan, et al., 2014). Socijalistički ekonomisti veoma često osporavaju kejnzijanske ideje. Međutim, ambicija ove analize nije da razriješi vjekovne dileme, nego da pojasni osnove ideja koje danas u Evropi i razvijenim zemljama svijeta imaju dominantan utjecaj.

Ostala je popularna Keynesova tvrdnja da je samo neophodno pobrinuti se za nezaposlenost, a da će se zatim budžet pobrinuti sam za sebe. Glede javnih radova ideja je bila veoma jednostavna – oni će imati kumulativan utjecaj i rezultat će povećanjem prihoda od poreza, osnažiti potrošačku moć građana i umanjiti troškove socijalnih davanja (Tily, 2009).

Najznačajniji primjer okretanja ka državnoj intervenciji u vidu javnih radova, odnosno popularnosti kejnzijanske škole u praksi desio se nakon najveće ekonomske krize 20. stoljeća. Naime, Velika depresija započela je u oktobru

1929. godine slomom njujorške berze, na takozvani crni utorak. Uslijedilo je globalno povlačenje kapitala i slom drugih najvećih tržišta dionicama u svijetu. Dva osnovna puta reakcije na krizu u ovim godinama bila su uvođenje ušteda ili reinvesticije. Njemačka je na izazov odgovorila velikim državnim uštedama, što je dovelo do još veće socijalne krize koja je bila temelj za radikalizaciju društva, što će u konačnici rezultirati dolaskom nacionalsocijalista na vlast.

S druge strane, Sjedinjene Američke Države imale su potpuno drugačiji pristup, zasnovan na masovnim javnim radovima, popraćen novim mjerama socijalne zaštite. Pod vodstvom predsjednika Franklina D. Roosevelta pokrenut je popularni program nazvan „New Deal“ i američka privreda se do Drugog svjetskog rata uspješno oporavljala, a značajno je smanjen broj nezaposlenih i socijalno ugroženih osoba. Treba imati na umu da je stopa nezaposlenosti u SAD-u tokom Velike depresije skočila sa pet na više od dvadeset posto. Radikalne nove ideje trebale su hrabrost, imale su, naravno, svoje protivnike, a ostala je zabilježena i čuvena Rooseveltova rečenica: „Možemo se bojati jedino samog straha“, u kojoj se oslikava njegova odlučnost da se upusti u novi radikalni pristup borbe protiv nezaposlenosti. Javni radovi u okviru New Deal-a nisu bili samo proste investicije. Sastavljeni su od većeg broja programa, a njima se upravljalo posredstvom posebnih agencija i namjenski kreiranih institucija.

Tako se utire put prvom velikom eksperimentu ekspanzije javnih radova u oblasti građevine, s ciljem povećanja prihoda i otvaranja radnih mjesta (Riley, 1950). New Deal je izgradio infrastrukturu na kojoj se bazirala kasnija američka privredna ekspanzija. Neke od brojki koje pokazuju nevjerovatan opseg ovih programa javnih radova su: 122.000 javnih zgrada, 1.068.000 kilometara puteva, 77.000 novih mostova, 285 aerodroma i 24.000 kanala (Fabris & Jandrić, n. d.).

Gledajući na ove programe, osjetan je snažan utjecaj ljevičarske političke misli i visok nivo socijalne osjetljivosti u pristupu administracije Franklina D. Roosevelta. Zanimljivo je pročitati njegove stavove iz pisma 1934. godine, u kom navodi: „Onima koji kažu da su naši troškovi za javne radove i druge vidove oporavka protraćen novac koji ne možemo priuštiti poručujem da niti jedna država, ma koliko bogata, ne može priuštiti da traći ljudske resurse“ (Roosevelt, 1934).

Sedamdesetih godina javni radovi gube na značaju, dijelom zbog velike mehanizacije koja je dovela do toga da mnogo manje osoba dobiva posao u javnim radovima. Istovremeno, država postaje sve kompleksnija, novi standardi transparentnosti opravdano usporavaju procese, nove politike očuvanja okoliša utječu na građevinske zahvate i, sve u svemu, javni radovi zasnovani na građevini postaju daleko manje privlačni i efikasni nego je to bilo na početku stoljeća. Napuštanju kejnzijanske doktrine u sedamdesetim godinama doprinijela je i nova kriza takozvane stagflacije, došlo je do pada proizvodnje, pada

cijena, inflacije i povećanja nezaposlenosti (Politeconomics, 2017). U takvim uvjetima akademici, političari i javnost prave pritisak da se odustane od javnih radova i intervencionizma generalno, pribojavajući se neefikasnosti i dodatnog povećanja budžetskih deficita.

U uvjetima visoke stope zaposlenosti, snažne i dobro razvijene socijalne države i zdrave ekonomije, potreba za javnim radovima u visokorazvijenim zemljama gotovo da i ne postoji. Imajući to na umu, nemoguće je porediti potrebe BiH sa potrebama razvijenih ekonomija.

Razvijene zemlje na ovaj problem odgovorile su novim i opsežnim mjerama aktivnih politika zapošljavanja, kojima se potiče porast zaposlenosti i angažiranje teško zapošljivih kategorija. Aktivne politike zapošljavanja danas su evropski standard i ustaljena praksa koja je zamijenila javne radove. Vrijedi istaknuti da razvijene zemlje ulažu veći procent svog BDP-a u aktivne mjere zapošljavanja nego što to rade nerazvijene i zemlje u razvoju (Betcherman, 2014).

4.

PROGRAMI JAVNIH RADOVA U NOVOM MILENIJU

Nakon što su neoklasične makroekonomske teorije slobodnog tržišta bez upliva ili sa što manjim uplivom države dominirale krajem 20. stoljeća, sa novim milenijem dolazi do promjena. Azijska ekonomska kriza iz 1997. godine – koja je pogodila mnoge zemlje Dalekog istoka, poput Indonezije, Malezije, Singapura, Filipina, Hong Konga, pa čak djelimično i Kine i Japana, te način kako se na nju reagiralo – dovela je do poljuljanog pouzdanja u potpuno slobodno tržište kod državnika zemalja u razvoju. Ponovo se počelo okretati kejnzijanskim metodama.

Nekoliko godina kasnije, tačnije 2000. godine, SAD pogađa kriza takozvanog tačka-com balona (*dot-com bubble*) nakon naglog rasta, a zatim oštrog pada novih velikih online kompanija. Tada i razvijene zemlje počinju određenim signalima ukazivati na vraćanje kejnzijanskom pristupu, tj. miješanoj ekonomiji i državnom intervencionizmu.

Pravi preokret desit će se tek 2008. godine, kada je usljed svjetske ekonomske krize kejnzijizam zakucao na velika vrata. Bila je to najveća ekonomska kriza od Velike depresije i donosiocima odluka postalo je jasno da bez hrabrije i odlučnije intervencije države teško može doći do oporavka privrede. Činjenicu da tržište samo po sebi više nema sve odgovore i da je potreban odlučniji upliv države simbolično je ozvaničena u izjavi Josefa Ackermanna, generalnog direktora Deutsche Bank: „Više ne vjerujem da tržište ima moć da se samo izliječi“ (Skapiner, 2008). Obilježilo je to kraj tri decenije duge ere dominacije neoklasičnog makroekonomskog pristupa slobodnom tržištu.

Povratak intervencionizma ipak nije bio isto što i povratak javnih radova. Novi paketi pomoći uglavnom su imali prirodu stimulativnih finansijskih injekcija, ali su i dalje bitni za relevantnost javnih radova kao intervencionističke mjere. Ponovno interesiranje za javne radove u razvijenim zemljama bilo je najvidljivije u aktivnim politikama zapošljavanja, čija popularizacija korespondira upravo s početkom novog milenija.

Jedna od zemalja koja je u tom periodu kao dio odgovora na ekonomsku krizu ponudila ozbiljnije i veće javne radove bio je Japan, koji se povrhu globalne krize suočio i sa ekonomskom krizom uzrokovanom prirodnim nepogodama. U ovoj državi se u 2013. godini paketom od 1,4 triliona dolara pokušalo preko javnih radova i drugih mjera kreirati 600.000 radnih mjesta (Stewart, 2013).

Narednih godina nastavljeno je sa javnim radovima i budžet se dodatno povećao, te se 2014. planiralo uložiti 5,969 triliona jena, što je bio najveći rast decenije (Yoshida, 2013), dok je 2015. godine budžet za javne radove opet blago porastao na 5,971 triliona jena. Ovim novcem finansirane su izgradnje mostova, pruga, nasipa, tunela i puteva otpornih na zemljotrese, te druge društvene infrastrukture (Koydo, 2015).

Njemačka je jedna od zemalja koja je pribjegla javnim radovima krajem devedesetih i u novom mileniju. Naime, po ujedinjenju Zapadne i Istočne Njemačke pojavio se ogroman jaz među stanovništvom, kako u prihodima i standardu života tako i u velikom broju nezaposlenih na istoku zemlje. Država je pokušala na ovaj izazov odgovoriti, između ostalog, velikim javnim radovima. Programi javnih radova trajali su sve do 2012. godine, a pomoću njih su zaposlene stotine hiljada Nijemaca, naročito sa istoka zemlje. Kritičari potcrtavaju da javni radovi nisu doveli do jednakosti niti su iskorijenili nezaposlenost, ali mora se imati na umu da su oni uvijek samo privremena mjera i samo jedan od alata ekonomskog oporavka i razvoja. Neki od razloga za nepotpun uspjeh u realizaciji programa javnih radova na istoku Njemačke bili su previsoka cijena rada, uz značajno lošiju ponudu, nedostatak stranih investicija, tehničko-tehnološka zaostalost, itd. (Harrison, 2010). Sve su ovo elementi koje treba imati na umu kada govorimo o javnim radovima u BiH, kako bismo ih adekvatno kombinirali sa drugim socioekonomskim mjerama. Iako jaz između istoka i zapada Njemačke nije nestao, bitno se smanjio, a značajnu ulogu u tome imali su javni radovi, koji su se i ovdje uglavnom svodili na lokalne zajednice kao finansijere.

Sve u svemu, iako veliki broj zemalja danas ima ministarstva za javne radove, zapravo se više radi o aktivnom upravljanju javnim investicijama i rijetko nailazimo na primjere nalik na New Deal. Ovaj vid sjedinjenja javnih investicija i javnih radova važan je model koji treba razmotriti i u našoj zemlji. Javni radovi su u savremenom svijetu pronašli svoje mjesto u aktivnim politikama zapošljavanja, kao dio mreže socijalne zaštite teško zapošljivih kategorija, a uglavnom se primjenjuju u oblastima socijalnih poslova, komunalnog održavanja, ekoloških poslova i sl.

Aktivne politike zapošljavanja pokazale su dobre efekte, kako u razvijenim zemljama Evrope tako i u zemljama u

razvoju. Primjer uspjeha u zemljama u razvoju je Latinska Amerika, gdje je jedna studija koja je pratila petnaestogodišnje efekte pokazala rezultate aktivnih politika zapošljavanja općenito, ali i javnih radova. Ovo je najočitiije u Argentini, gdje se većina finansiranja za aktivne politike usmjerila upravo prema javnim radovima (Međunarodna organizacija rada, 2016).

Treba još jednom podsjetiti da razvijene zemlje ili, preciznije, članice OECD-a, ulažu značajno veći dio svog BDP-a u aktivne politike zapošljavanja nego što je to slučaj sa zemljama u razvoju, gdje je nezaposlenost veća. Zemlje OECD-a u prosjeku oko 11% budžeta namijenjenog aktivnim politikama zapošljavanja izdvajaju upravo za finansiranje javnih radova.

5.

JAVNI RADOVI U REGIJI DANAS

Javni radovi danas imaju dosta drugačiji oblik nego prije 100 godina. Oni su sada dio aktivnih politika zapošljavanja i kao takvi imaju svoje specifičnosti. Veoma su dobri u kratkoročnom umanjenju nezaposlenosti, pomaganju kod privremenog siromaštva, te su mjera kojoj se i dalje rado pristupa u vremenima kriza i naglog gubitka posla. Aktivne politike zapošljavanja, a među njima i javni radovi, imaju itekako pozitivne rezultate u razvijenim, ali i u zemljama u razvoju (Betcherman, et al., 2004). I u našem regionu javni radovi se koriste kao jedna od aktivnih politika zapošljavanja.

SRBIJA

U Srbiji je sa javnim radovima, po raspadu Jugoslavije, počelo 2006. godine. Prve godine angažirano je 2.438 osoba, a već dvije godine kasnije broj se popeo na 5.315 osoba (Srbija danas, 2018). U 2020. godini planiran je angažman 4.000 osoba, dok je u toku 2019. godine bilo angažirano oko 7.615 osoba (Osi-press.com, 2019).

Javni radovi u Srbiji provode se putem Nacionalne službe za zapošljavanje, a utemeljeni su na Zakonu o zapošljavanju i osiguranju u slučaju nezaposlenosti, kao i na ciljevima Nacionalne strategije za zapošljavanje. Prioritet pri angažmanu su osobe iz teže zapošljivih kategorija po osnovu dobi, spola, dužine nezaposlenosti, struke, pripadnosti etničkoj manjini, osobe u stanju socijalne potrebe i sl. Prednost se također daje osobama iz slabije razvijenih područja. Privilegirane su i one kompanije koje ponude stalno zaposlenje po završetku programa, kompanije koje same sufinansiraju javne radove, kao i one čiji radovi duže traju.

Djelatnosti u kojima se javni radovi provode su socijalne, kulturne, humanitarne, zdravstvene, djelatnosti u oblasti održavanja infrastrukture, te održavanja i zaštite životne sredine i prirode. Pravo učesća na konkursu imali su: organi autonomnih pokrajina i organi jedinica lokalne samouprave, javne ustanove i javna preduzeća, privredna društva, poduzetnici, zadruge, društvene organizacije i udruženja građana.

Javne radove izvodi poslodavac koga na osnovu javnog konkursa odabire Nacionalna služba za zapošljavanje. Izvođač podnosi prijavu na standardiziranom obrascu, sa svim neophodnim podacima. U slučaju da poslodavac

– izvođač javnog rada ne realizira obaveze definirane ugovorom, dužan je da vrati isplaćena sredstva, uvećana za zakonsku zateznu kamatu od datuma prenosa sredstava, u skladu sa ugovorom. Tokom samog projekta poslodavac redovno izvještava o prisustvu na radu i o obračunu zarada nezaposlenih lica uključenih u javne radove (Nacionalna služba za zapošljavanje Republike Srbije, n. d.).

Interesantno je spomenuti i to da se u finansiranje javnih radova u Republici Srbiji uključuje Evropska unija, pa je tako npr. 2017. godine zahvaljujući sredstvima EU u javne radove uključeno 1.300 osoba (Delegacija EU u Republici Srbiji, 2017).

HRVATSKA

U susjednoj Republici Hrvatskoj programe javnih radova provodi Zavod za zapošljavanje u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave. Cilj je uključivanje dugoročno nezaposlenih osoba i teže zapošljivih kategorija u dugoročno korisne usluge, a javni radovi su mjera za aktivaciju najteže zapošljivih kategorija. Društveno koristan rad odvija se u ograničenom periodu, a Zavod nudi programe sufinansiranja i punog finansiranja zapošljavanja na javnim radovima osoba iz programima definiranih ciljanih kategorija.

Javni radovi definirani su tako da u pitanju moraju biti poslovi neprofitabilni i nekonkurentni privredi. Osnova je društveno koristan rad koji iniciraju općine i gradovi, nevladine organizacije i drugi subjekti. Javni radovi ne mogu se provoditi u kompanijama i udruženjima koja će na osnovu tih radova ostvarivati dobit, tj. moraju biti u pitanju projekti neprofitabilnog karaktera.

Ako su u pitanju nevladine organizacije, one moraju postojati najmanje godinu dana i moraju imati zaposleno osoblje. Beneficioneri ne mogu biti osobe koje su u proteklih pet godina bile angažirane po osnovu javnih radova 18 mjeseci ili više. Osposobljavanje je i u Hrvatskoj imalo značajnu ulogu, te se javni radovi opisuju kao programi kojima osobe stječu jednostavne radne vještine u zaštićenim uvjetima s ciljem pripremanja za rad na otvorenom tržištu.

Nakon ekonomske krize iz prve decenije 21. stoljeća, Hrvatska je pristupila javnim radovima kao značajnom dijelu odgovora. Stoga je u 2010. godini na javne radove

spadala polovina iznosa svih planiranih mjera aktivnih politika zapošljavanja. Te godine izdvajanja za javne radove iznosila su cca 23.700.000 KM (Matković, et al., 2012).

Samo u periodu od 2010. do 2013. u javnim radovima u Republici Hrvatskoj evidentirano je 31.989 osoba. Značajan broj od oko 10.700 angažiranih zabilježen je 2017. godine, dok je 2018. bilo 5.420 angažiranih osoba na javnim radovima (Ministarstvo rada i mirovinskog sustava Republike Hrvatske, 2019).

Među ciljanim skupinama posebno su tretirani pripadnici romske manjine. Od ostalih korisnika, najviše je bilo dugotrajno nezaposlenih, ali su angažirane i porodice boraca, osobe s invaliditetom, osobe bez kvalifikacija, korisnici socijalne pomoći, starije nezaposlene osobe i druge ranjive grupe.

Najviše javnih radova u Hrvatskoj spada na komunalne, zatim socijalne, te u manjem omjeru na one u drugim oblastima, kao što su edukacije, zaštita kulturne baštine, zaštita okoliša i sl. Korisnici javnih radova 70% ovih radova primijenili su samo jednom, a 30% njih dva ili više puta, ali ne duže od 18 mjeseci u posljednjih pet godina.

Organizatori su, prema pozivu Zavoda za zapošljavanje, natpolovičnom većinom lokalne samouprave, jednu desetinu čine javne službe, dvije desetine nevladine organizacije, a ostatak spada na trgovačka društva i zadruge (Bejaković, 2016).

Kako su ponajviše usmjereni na dugoročno nezaposlene, javni radovi u Hrvatskoj, kao i u većini drugih zemalja, pokazuju kratkoročnu efikasnost. Zanimljivo je da u istraživanjima čak polovina korisnika kao važnu motivaciju ističe zadovoljstvo što su dobili priliku da se uključe u tržište rada i „izađu iz kuće“, što nam govori o jednom neekonomskom, ali važnom aspektu: samozadovoljstvu i osjećaju sreće.

Interesantno je da je Zavod za zapošljavanje RH u svom radu definirao i mogućnost brisanja sa evidencije nezaposlenosti i gubitak beneficija koje Zavod nudi u slučaju da dugoročno nezaposlene osobe odbiju ponudu za učešće u javnim radovima. Čak za polovinu angažiranih na javnim radovima ova prijetnja brisanjem iz evidencije čini važan motiv učešća. Međutim, istraživanja su pokazala da su se pozitivni efekti javnih radova jednako reflektirali i na osobe kojima je prijetnja „brisanja iz evidencije“ bila važan motiv, kao i na one koji su javnim radovima pristupili potpuno dobrovoljno. To ukazuje da javni radovi dobro ostvaruju zacrtane ciljeve.

Kako je i naznačeno, javni radovi nisu samo mjera iz oblasti politike tržišta rada i doprinosa općem dobru, nego su važan dio politike socijalne zaštite. S tim u vezi iskustva Republike Hrvatske pokazuju da javni radovi imaju važan finansijski aspekt na ugrožene porodice jer upravo oni nerijetko bivaju jedini izvor prihoda i garancija za minimum egzistencijalne sigurnosti.

Među problematičnim iskustvima ističe se nelogičnost sistema koji korisnicima u određenim slučajevima ukida neke socijalne naknade ukoliko pristanu na učešće u javnim radovima, čime se dovode u nepovoljan položaj. Također, kao i u drugim zemljama, dugoročni efekti direktnog povećanja zaposlenosti neznatni su i tek jedna petina korisnika u kasnijem periodu bude stalno zaposlena. To svakako ide u prilog tezi da su javni radovi važan alat, ali ne mogu biti jedini, niti se mogu tretirati odvojeno od drugih politika socijalne zaštite, razvoja privrede i ostalih mjera povećanja broja zaposlenih.

Postoje, međutim, razlike i u samoj vrsti javnih radova. Tako su efekti suzbijanja dugoročne nezaposlenosti najmanji kod komunalnih radova, a nešto bolji su kod socijalnih radova, odnosno kod radova koji su se provodili u školama, domovima i kulturnim ustanovama (Bejaković, 2016). Iz ovog primjera uviđamo veću efikasnost upotrebe javnih radova za angažman visokoobrazovanih radnika, odnosno suzbija se stigma da su oni samo za niskokvalificirane radnike.

Zanimljivo je istaći da u Hrvatskoj zakonski okvir dozvoljava još jednu vrstu radne aktivacije, takozvani rad za opće dobro. Naime, korisnici stalne novčane pomoći koji su radno sposobni mogu biti pozvani na rad za opće dobro. On ne može biti u punom trajanju, te se obično kreće do granice od 80 sati mjesečno. Na taj način radno sposobni korisnici socijalne pomoći „odrađuju“ svoje naknade. Ukoliko se ne odazovu pozivu za učešće u radovima za opće dobro, radno sposobni korisnici stalne novčane pomoći rizikuju da im se ukine zagarantirana minimalna naknada.

Ovaj pristup populariziran je u Velikoj Britaniji u okrilju „trećeg puta“, ali je proživio i brojne kritike. Naime, nedopustivo je da odnos primanja i rada bude na štetu radnika, odnosno da krajnji izračun pokaže da je njegov rad vrednovan manje od najmanje zagarantirane satnice. Iako je mjera u Hrvatskoj zakonski omogućena, rijetko se koristi, a i kada se koristi obično se korisnici pozivaju samo djelimično ili sezonski na rad, ali ne i na rad do pune predviđene satnice. U stranoj literaturi ovaj pristup se naziva i „workfare“ i nosi značajne kontroverze.

Ovakav „workfare“ princip u BiH danas nije moguć, prije svega zbog činjenice da ne postoji minimalna zagarantirana naknada. Pravo na stalnu novčanu pomoć u BiH trenutno imaju samo lica koja nisu radno sposobna, a nalaze se u stanju socijalne potrebe. Poređenja radi, u Kantonu Sarajevo sa oko 350.000 stanovnika u toku 2018. godine pravo na stalnu novčanu pomoć imalo je u prosjeku cca 500 osoba mjesečno (Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo, 2019). Istovremeno, u Kninu koji broji oko 15.000 stanovnika, u septembru 2019. godine bilo je 399 korisnika minimalne zagarantirane naknade (N1 info, 2019).

Razlika je u univerzalnom pristupu koji se koristi u Hrvatskoj, ali i u fiskalnim mogućnostima. Kanton Sarajevo je za cca 500 osoba mjesečno u 2018. godini izdvojio više od milion

konvertibilnih maraka, a naknade su u tom momentu iznosile 120 KM mjesečno. Minimalna zagarantirana naknada u Hrvatskoj je veća i iznosi 800 HRK (cirka 206 KM) za radno sposobne samce, 15% više za radno nesposobne samce, dok se za domaćinstva uvećava za 60% za odraslog člana i 40% za dijete (Centar za socijalnu skrb Novi Marof, 2017).

U januaru 2020. godine u Hrvatskoj je bilo 34.966 prima-laca minimalne zagarantirane pomoći. Zanimljivo je da se za samo tri godine ovaj broj umanjio za oko 10.000 osoba, a kao jedan od razloga za pad korisnika ove vrste socijalne pomoći navode se i javni radovi, ali i brojni odlasci iz zemlje (Dnevnik.hr, 2020). U toku 2013. godine u Hrvatskoj je bilo 90.945 korisnika zajamčene minimalne naknade, za šta je država morala izdvojiti cca 164 miliona KM (Ministarstvo socijalne politike i mladih Republike Hrvatske, 2016).

CRNA GORA

U Crnoj Gori javni radovi se također prepoznaju kao lokalni ili državni programi zapošljavanja namijenjeni povećanju zaposlenosti, pri čemu prioritet imaju teže zapošljive osobe. Javni radovi se provode posredstvom Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, a osnovne ciljane skupine su dugoročno nezaposlene osobe, osobe sa invaliditetom, osobe umanjene radnih sposobnosti koje nemaju karakter invaliditeta, pripadnici etničkih manjina (Romi i Egipćani), korisnici socijalnih naknada, te druga nezaposlena lica kojima se omogućava radna i socijalna uključenost i ublažavanje posljedica dugoročne nezaposlenosti (Zavod za zapošljavanje Crne Gore, 2020).

Za javne radove uzimaju se poslovi koji neće stvarati konkurenciju privatnom sektoru, te su uglavnom neprofitabilni: briga o djeci i mladima, zaštita osoba s invaliditetom, zaštita životne sredine, pomoć starijima, te obrazovni i kulturni programi. Neki od primjera ovih poslova u Crnoj Gori su personalni asistenti u nastavi za osobe s invaliditetom, personalni asistenti starim i teško pokretnim licima, sezonske akcije čišćenja, itd.

Osim sa lokalnim upravama, javni radovi se provode i u saradnji s ministarstvima, javnim ustanovama, NVO sektorom i sl. Izvođač mora biti registriran za obavljanje poslova koji su navedeni u programu javnih radova. Poslodavci se prijavljuju na javne pozive Zavoda koji posreduje u zapošljavanju i finansijski podržava realizaciju programa. Prilikom apliciranja na javni poziv od aplikanta se očekuje da u prijavi naznače opis rada i njegovo trajanje; broj i strukturu učesnika u javnom radu; podatke o podnosiocu zahtjeva; podatke o partnerima; iznos vlastitog učešća; detaljan troškovnik izvođenja radova sa odvojenim stavkama za plate i za druga davanja. Ključni kriteriji po kojima se vrši odabir su značaj programa u skladu sa zacrtanim ciljevima, te održivost programa javnih radova (Zavod za zapošljavanje Crne Gore, 2016).

U Crnoj Gori su u programima javnih radova bile angažirane 4.653 osobe u 2004. i 6.749 osoba u 2005. godini.

Taj trend je vremenom opadao, te je 2019. godine angažirano 529 osoba, za šta je izdvojeno cca 1.328.000 KM. Javni radovi odnose se na poslove njege starih lica, lične asistencije i pomoći osobama sa invaliditetom u kući, u organizacijama i centrima (Bankar.me, 2019).

6.

JAVNI RADOVI U BIH

Za razliku od susjednih zemalja, Bosna i Hercegovina nema zavod ili službu za zapošljavanje na državnom nivou, nego je sve spušteno na niže nivoe vlasti. Entiteti i Brčko distrikt imaju svoje zavode, dok je u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) situacija dodatno zakomplicirana jer, pored okvirnog Federalnog zavoda, postoje i potpuno nezavisne kantonalne službe za zapošljavanje.

U entitetu Republika Srpska (RS) javni radovi su definirani Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti. U ovom Zakonu kompletna procedura je veoma dobro definirana i jasno je trasiran put. Već u prvom članu ističu se javni radovi kao predmet Zakona, a kompletno IV poglavlje posvećeno je njima (Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, 2010).

Javni radovi u RS-u definirani su kao radovi u socijalnim, humanitarnim, kulturnim i drugim djelatnostima, radovi na održavanju i obnavljanju javne infrastrukture, radovi na održavanju i zaštiti životne sredine i radovi od općeg interesa koji ne spadaju u redovnu djelatnost nekog javnog preduzeća.

Ukoliko se želi pristupiti javnim radovima, prvo je potrebno donijeti odluku o njihovom organiziranju i provođenju, što za nivo entiteta čini Vlada, a za nivo lokalne zajednice nadležni organ grada ili općine. Javnim radovima pristupa se isključivo putem javnog poziva, koji se pravi na osnovu donesene odluke.

Finansiranje javnih radova vrši se iz budžeta entitetske vlade ili budžeta lokalne zajednice, ali i iz finansijskih sredstava osiguranih na drugi način, poput poklona, kredita, donacija, i sl. Nivo vlasti koji je raspisao poziv ocjenjuje pristigle prijave te zaključuje ugovore s odabranim poslodavcima. Zakon nalaže da se, po zaključivanju ugovora između organa vlasti i pravnog lica koje će provoditi javne radove, uključi Zavod za zapošljavanje RS-a, koji ima isključivu nadležnost za izbor nezaposlenih osoba koje će se angažirati – naravno, u skladu s elementima iz javnog poziva i zaključenog ugovora. Prednost u ovom procesu daje se korisnicima novčane naknade za vrijeme nezaposlenosti (kako bi se rasteretio budžet institucije), zatim dugoročno nezaposlenima, starijima od 50 godina, ženama i osobama u stanju socijalne potrebe.

Zanimljivo je i to što se odabranim poslodavcima ostavlja na volju da na osnovu vlastitog izbora sa nezaposlenom osobom zaključe ugovor o radu na određeno vrijeme.

Treba istaći da je i u RS-u moguće skidanje sa evidencije nezaposlenih ukoliko se nezaposlena osoba neopravdano ogлуši na poziv za učešće u javnim radovima. Opravdani razlozi podrazumijevaju bolest, brigu o bolesnom članu porodice ili brigu o djetetu mlađem od tri godine.

Iako je zakonodavna regulativa dobro postavljena, desktop istraživanjem nismo uspjeli pronaći značajan broj primjera programa javnih radova koje je Zavod provodio u posljednjih desetak godina, iako je nakon velikih poplava 2014. godine najavljeno da će se agresivnije krenuti ka projektima javnih radova. Ipak, nismo naišli na primjere projekata javnih radova nakon 2013. godine. Bilježimo program vrijedan cca 40.000 KM u Trebinju za zapošljavanje 40 osoba (Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, 2013), te projekat javnih radova u Zvorniku, gdje je za približno isti iznos angažirano 90 osoba (Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, 2013). U oba projekta lokalne zajednice finansirale su približno jednu trećinu, a Zavod preostali iznos.

Ovi javni radovi rađeni su na osnovu projekta „Podrška mrežama socijalne zaštite i zapošljavanja“ (SSNESP) iz 2012. godine. Vlada RS-a osigurala je 4.400.000 USD kreditnim zaduživanjem kod Svjetske banke, a dio sredstava usmjeren je upravo na javne radove koji su jedna od pet aktivnih politika zapošljavanja predviđenih ovim programom (Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, 2012).

U FBiH, Federalni zavod za zapošljavanje je ustanova krovnog karaktera i ima ulogu da saraduje sa službama za zapošljavanje kao kantonalnim tijelima pri realizaciji okvirnih programa zapošljavanja od interesa za Federaciju. Službe za zapošljavanje osnivaju se i njima upravljaju kantoni, no ipak imaju dužnost slanja izvještaja Zavodu za zapošljavanje FBiH, kao i dužnost međusobne saradnje.

Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba FBiH predvidio je da mjere za promicanje ostvarivanja više stope zaposlenosti, u šta spadaju i aktivne politike zapošljavanja, mogu donositi i nadležna tijela Federacije i nadležna tijela kantona, odnosno da aktivne politike zapošljavanja može donositi i

Zavod za zapošljavanje FBiH, ali i službe za zapošljavanje u kantonima.

Ovaj Zakon u članu 23. definira da će se tim mjerama, između ostalog, nastojati osigurati kraće trajanje nezaposlenosti, što stvara okvir za javne radove (Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u FBiH, 2008). Ipak, sami javni radovi se, za razliku od entitetskog zakona u Republici Srpskoj, nigdje ne spominju. Unapređenje federalnog zakonodavstva u smislu jasne definicije i načina provođenja javnih radova bilo bi poželjno.

Za primjer kantonalnog zakonodavstva i rada službi za zapošljavanje uzet ćemo Kanton Sarajevo. U Zakonu o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u Kantonu Sarajevo javni radovi se u članu 6. definiraju kao jedan od načina provođenja mjera za podsticanje i održavanje više stope zaposlenosti i poboljšanje strukture zaposlenih (Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u Kantonu Sarajevo, 2013).

Mjere donosi Vlada Kantona Sarajevo, a među ciljevima definiranim Zakonom su i kraće trajanje nezaposlenosti i stimuliranje zapošljavanja teško zapošljivih kategorija, čime se obuhvataju svi potencijalni beneficijeri programa javnih radova. Programom koji donosi služba se, pored definiranja pojedinačnih podsticajnih mjera, utvrđuju i finansijska sredstva, kriteriji i rokovi realizacije svake od predviđenih mjera.

Kada je riječ o lokalnim zajednicama, uspostavljen je mehanizam memoranduma o saradnji kojim Služba za zapošljavanje definira saradnju sa nekom općinom, institucijom, ministarstvom i sl., a u svrhu ostvarivanja zajedničkih ciljeva. U tim memorandumima moguće je dogovoriti potpuno finansiranje lokalne zajednice ili sufinansiranje ako postoji dobra volja Službe i Vlade Kantona Sarajevo. Nismo naišli na primjere memoranduma i zajedničkog pristupa javnim radovima, ali jesmo na brojne druge primjere saradnje sa općinama Stari Grad (Biznis.ba, 2019), Novi Grad (Privredna štampa, 2016), Vogošća (RTV Vogošća, 2018), Centar (Općina Centar Sarajevo, 2019), Ministarstvom za boračka pitanja Kantona Sarajevo (Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo, 2019), itd. Memorandumima Služba definira saradnju i sa drugim pravnim licima koja nisu državne institucije.

Bez obzira na to što postoji trasiran način i put, nažalost, ne nailazimo na primjere gdje su lokalne zajednice pokrenule, finansirale ili sufinansirale javne radove u saradnji sa Službom za zapošljavanje, iako je evidentno da za to postoji zakonska i pravna osnova.

Federalni zavod za zapošljavanje i kantonalna Služba za zapošljavanje ipak jesu provodili programe javnih radova u okviru aktivnih politika zapošljavanja, pa ćemo ovdje izdvojiti nekoliko primjera.

U toku 2017. godine Federalni zavod je imao dvije mjere, i to „Javni radovi“ i „Javni radovi PLUS“. Po osnovu „Javnih radova“ utrošeno je cca 119.000 KM za zapošljavanje 108 osoba. Oni su trajali tri mjeseca. Najveći broj korisnika bili su KV radnici (43), a nakon toga NKV radnici (33). Prosječna dob angažiranih je 38 godina, a prosječni period njihove nezaposlenosti bio je 56 mjeseci. Statistika kaže da je od 108 angažiranih, nažalost, bilo samo devet žena.

Na programu „Javni radovi PLUS“ zaposleno je 49 osoba kod ukupno 10 poslodavaca. Vrijednost projekta bila je 56.000 KM. Nisu postavljeni nikakvi posebni uvjeti u smislu radnog iskustva, dobi, stepena obrazovanja, izuzev da su na evidenciji nezaposlenosti duže od šest mjeseci. Program je također trajao tri mjeseca, a prema obrazovnoj strukturi najviše je bilo NKV radnika (21) i SSS radnika (19). Prosječne godine uključenih su 44, a ove su osobe u prosjeku bile nezaposlene 20 mjeseci. Preko ovog programa bila je angažirana samo jedna žena, od ukupno 49 osoba.

Kao cilj javnih radova u programima navedeno je da se nastoje radnim angažmanom ublažiti socijalne posljedice nezaposlenosti, motivirati korisnici na traženje posla, te ih integritati u tržište rada kroz ograničeni radni angažman i društveno koristan rad. Neki od primjera javnih radova koji se navode su: zaštita i očuvanje okoliša, sanacija divljih deponija, uređenje cesta, otklanjanje posljedica elementarnih nepogoda, socijalna zaštita, pomoć starim i nemoćnim osobama, zaštita kulturnih spomenika, te obrazovni programi (Izveštaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje 2017, 2018).

Ovi programi nastavljeni su i u narednim godinama, a zanimljiv primjer saradnje nalazimo u Goraždu 2018. godine. Naime, iako je bio planiran angažman 20 osoba po pozivu Federalnog zavoda za zapošljavanje, odazvalo se njih 60, te je Grad Goražde naknadnom finansijskom injekcijom u saradnji sa Federalnim zavodom osigurao da se svih 60 osoba angažira. U Bosansko-podrinjskom kantonu 2018. godine osigurano je 318.000 KM za javne radove, čime je angažirano 109 osoba na četiri mjeseca. Federalni zavod je osigurao 218.000 KM, a općine preostalih 100.000 KM (Služba za zapošljavanje BPK, 2018).

Tokom 2019. nastavljeno je sa programom „Javni radovi“ Federalnog zavoda. Kao korisnici definirana su javna preduzeća, jedinice lokalne samouprave, državne institucije na svim nivoima, institucije koje djeluju u oblasti socijalne zaštite, obrazovanja, kulture, komunalne privrede, ekologije i turizma, kao i nevladine organizacije. Ugovori su se sklapali na period od četiri mjeseca, a pravo učešća imale su sve nezaposlene osobe. Zavod je isplaćivao po 400 KM poslodavcima za svaku osobu koju prime po osnovu javnih radova (Program sufinansiranja zapošljavanja 2019, 2018).

Do promjene u nazivu programa došlo je 2020. godine, od kada se naziva „Javni radovi i pomoć potrebnima“. Također se omogućava klizni angažman koji može trajati od jednog do 12 mjeseci, ali ciljevi uglavnom ostaju nepromijenjeni. Program je rekonstruiran u dvije podmjere, tj.

javne radove koji mogu trajati od jednog do četiri mjeseca i radi se o poslovima iz oblasti infrastrukture, komunalnih i ekoloških usluga, kulture, obrazovanja i sl. Kao druga podmjera definirana je „Pomoć potrebnima“ koja se odnosi na rad u oblasti socijalne zaštite i može trajati od jednog do 12 mjeseci. Za prvu podmjeru izdvajalo se 430 KM poslodavcu, bez obzira na nivo stručne spremljenika. Za „Pomoć potrebnima“ plaćalo se 400 KM za osobe sa SSS-om i 500 KM za osobe sa VSS-om (Program sufinansiranja zapošljavanja 2020, 2020).

Primjer mjere javnih radova provedenih na kantonalnom nivou nalazimo u Kantonu Sarajevo za 2019. godinu. Tada je Služba za zapošljavanje uspjela kreirati rekordne programe u iznosu od cca 17.300.000 KM, što je najveći iznos ikada investiran, a ujedno je plasiran i najveći broj mjera ikada. Dvije od mjera te godine u KS-u bili su „Javni radovi“ (Program mjera za podsticaj zapošljavanja i održavanja više stope zaposlenosti i poboljšanje strukture zaposlenih u Kantonu Sarajevo u 2019. godini, 2019) i „Javni radovi PLUS“ (Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo, 2019).

Na prvoj mjeri angažirano je 600 osoba u investiciji vrijednoj 1.059.600 KM, a na drugoj još 300 osoba uz investiciju od 529.000 KM. Naknada za javne radove iznosila je 800 KM neto za radnika, tj. 883 KM bruto po radniku, a svi ostali eventualni troškovi padali su na teret poslodavca.

U BiH nailazimo i na primjere međunarodne podrške provođenju javnih radova. Jedan od njih je i projekat „Lokalni integrisani razvoj“ (LIR) koji je finansirala EU, a implementirao ga je UNDP. Primarni cilj bio je pomoći razvoj općina pogođenih poplavama i općina sa većim brojem izbjeglih i raseljenih osoba.

Trajavao je od 2016. do 2018. godine i obuhvatao 21 općinu, gdje se radilo na podizanju životnog standarda, povećanju socijalne inkluzije i održivom socioekonomskom razvoju uopće. Javni radovi činili su važan element, pa tako nailazimo na podatak da je 2018. godine u pet lokalnih zajednica angažirano 160 osoba iz socijalno ugroženih kategorija stanovništva, i to u Varešu, Žepču, Orašju, Maglaju i Foči. Vrijednost projekta bila je 373.000 KM, od čega je EU finansirala 250.000 KM, a ostatak lokalne zajednice (UNDP BiH, 2018).

Iz svega navedenog nameće se zaključak da u BiH postoje mehanizmi kojima lokalne zajednice mogu pokrenuti javne radove, ali da su one u postojećim sistemima veoma čvrsto vezane i djelimično ovisne o službama i zavodima za zapošljavanje. Ipak, postojeća zakonska regulativa nudi raskošan prostor i za samostalnu organizaciju javnih radova ukoliko lokalna zajednica eventualno ima problem političke ili operativne saradnje sa službama i zavodima, mada ovi modeli još nisu razrađeni. Također, bilo bi dobro u FBiH zakonski bolje definirati javne radove, po uzoru na RS, kako bi se ovaj mehanizam zakonski zaokružilo.

7.

NEKE OD ZNAČAJNIJIH KRITIKA JAVNIH RADOVA

Neke od kritika velikih javnih radova idu u smjeru isticanja nejednake pozicije npr. SAD-a tridesetih godina prošlog stoljeća i zemalja u razvoju danas, odnosno zemlje kakva je upravo Bosna i Hercegovina. Prije svega, ističe se da su javni radovi u SAD-u financirani budžetskim suficitom, odnosno viškom raspoloživog novca, nasuprot velikih budžetskih deficita kakve BiH danas ima i koje sanira velikim kreditnim zaduženjima.

Također, prilično važna zamjerka je i to što je BiH danas pretežno uvozna zemlja. Činjenica je da uvozimo luk, krompir, mlijeko, vodu, skoro svu tehničku robu, itd. Kada se javnim radovima donekle prevaziđe problem nezaposlenosti i pojača kupovna moć stanovništva, izostaje (ili je značajno lošiji nego bi trebao biti) sekundarni efekat, odnosno momenat u kom radnici kupovinom domaćih proizvoda doprinose razvoju firmi i održavanju i stvaranju radnih mjesta u domaćim kompanijama (Mikerević, 2016).

Umjesto toga, može se pretpostaviti da se veliki dio novca uloženog u javne radove kroz kupovinu poslovično jeftinijih, uvoznih proizvoda, odlijeva iz BiH i ne daje željeni rezultat po ekonomiju.

Sušтина javnih radova u smislu oživljavanja ekonomije jeste upravo povećanje potrošnje. Međutim, kada većina tog novca ili njegov značajan dio kasnije odlazi van države, umanjuju se očekivani sekundarni efekti. Ovaj problem je nešto manji kada govorimo o jednostavnijim javnim radovima koji se provode u lokalnoj zajednici, ali problem i dalje postoji i zakonodavci bi morali razmišljati o razvoju shema vaučera kojima bi se potrošnja eventualno usmjerila dalje ka domaćim proizvodima i domaćim proizvođačima. Slično rješenje sa vaučerima uviđamo i u mnogim evropskim državama, gdje se u vremenu postpandemijske ekonomske krize vaučerima koji se mogu unovčiti samo u vlastitoj zemlji pokušava zaustaviti odliv novca. Sheme se u zemljama EU sada koriste prvenstveno za zaštitu domaćeg turizma, ali to ne znači da nisu dobra osnova za razvoj vaučera za javne radove. Ovo rješenje je vrlo osjetljivo i moralo bi mu se pristupiti iznimno pažljivo i oprezno kako bi se izbjegle zloupotrebe, te kako bi se osiguralo da beneficijeri ipak dobiju dostojanstvenu naknadu za svoj rad.

Naredni veliki problem pojavljuje se ukoliko se javni radovi percipiraju kao krunski i jedini način izlaska iz određene

krize. Država ne posjeduje sav novac u opticaju. Naprotiv, ona posjeduje procent novca izražen putem različitih fiskalnih i parafiskalnih nameta, a većina novca se zapravo nalazi u vlasništvu građana. Čak i kada bi država sav svoj novac uložila samo u javne radove, to ne bi donijelo dugoročni spas ekonomije. Kritike ove vrste primjerene su ako su javni radovi jedini alat kom država pribjegava kako bi se oduprla krizi. Ako su javni radovi samo dio palete mjera, ovakve kritike nisu na mjestu jer ambicija javnih radova nije da sami riješe sve probleme i sve zaposle, nego da u kriznom periodu ponude injekciju koja će pomoći ubrzanje obnove, te doprinijeti stvaranju boljeg infrastrukturnog i socioekonomskog okruženja, što će dugoročno pomoći razvoju privrede kroz privatne inicijative.

Česta kritika prema javnim radovima jeste i njihova dugoročna neučinkovitost, odnosno činjenica da mnogi korisnici javnih radova u godini nakon napuštanja posla neće tako lako pronaći posao. Ovo, svakako, jeste tačno, ali neophodno je poći od toga da ambicija javnih radova nije da dugoročno zaposle teško zapošljive kategorije, nego da budu jedan od alata na putu njihove ekonomske aktivacije i pospješenja pozicije na takozvanom tržištu rada.

Pitanje pokretanja javnih radova u zemljama sa velikim brojem nezaposlenosti još je jedna od kritika na koje ćete često naići. Praksa jeste pokazala da javni radovi daju bolji efekat ako su u pitanju ekonomije koje inače nemaju veliki broj nezaposlenih, pa se ovim radovima značajan broj naglo otpuštenih može ponovo privremeno angažirati da bi se premostila kriza. Ovakva kritika stoji, efekat će sigurno biti veći što je ekonomija razvijenija i što je manji broj nezaposlenih. Međutim, to ne znači da javni radovi neće imati nikakav efekat, a upravo je njihova uspješna primjena u brojnim zemljama u razvoju pokazala kako, kao jedna od ekonomsko-socijalnih mjera države, donose pozitivne efekte.

Pored kritika liberalnih ekonomskih teoretičara, postoje i one o zloupotrebi javnih radova u koruptivne svrhe. Ova opasnost prati svaki veliki javni investicioni projekat, te se zbog toga pojedini političari sustežu od javnih radova jer ne žele da ih se počne prozivati za navodne pronevjere, naročito ako govorimo o velikim investicijama. Zanimljivo antropološko istraživanje, provedeno u Peruu kao jednog od zemalja sa najgorom cestovnom infrastrukturom,

pokazuje da su građani za sve javne investicije izgradnje puteva uvijek vezali korupciju. Čak i u slučajevima kada nije bilo nikakvih dokaza ili naznaka, građani su vjerovali da su neke od radnji sigurno neregularne (Harvey & Knox, 2015).

U dobroj mjeri ovo je posljedica društva ogrezlog u korupciji, gdje je u potpunosti nestalo povjerenje građana u poštnu državu. Moguće je povući paralelu i sa bosansko-hercegovačkim tranzicijskim društvom, gdje je korupcija i dalje jedan od najvećih problema, te stoga postoji stalna opravdana briga o mogućim zloupotrebama velikih investicija, a samim tim i javnih radova. Za nekorumpirane državne službenike ovo ne smije biti kočnica, nego izazov na koji se odgovara maksimalnim stepenom transparentnosti pri implementaciji projekata.

Pri provođenju javnih radova neophodna je puna i aktivna transparentnost, uključivanje javnosti u najdetaljnijem i najširem mogućem smislu u svaki korak projekta, koaliranje sa zvučnim nevladinim organizacijama pri izvedbi projekta, otvaranje vrata opoziciji pri provođenju, kao i stalna uključenost medija. Glasine će se uvijek širiti, ali transparentnost će osigurati da negativne glasine i lažne vijesti ne nadvladaju istinu. Pojačana lupa javnosti pri ovakvim projektima mora postojati, ona je najbolji saveznik nekorumpiranog nosioca javne funkcije. Ova opasnost značajno je manja ako govorimo o javnim radovima manjeg intenziteta, odnosno onima gdje je akcent na socijalnoj pomoći ili komunalnom održavanju.

8.

JAVNI RADOVI NASUPROT JEDNOKRATNIM FINANSIJSKIM POMOĆIMA

U vremenu krize vrlo često prva, vjerovatno i najnekrektivnija mjera kojoj neke vlasti pribjegu bude podjela jednokratnih pomoći. Slične primjere u značajnoj mjeri vidjeli smo i nastankom krize usljed pandemije COVID-19, te stoga smatramo da se ova vrsta reakcije na krizu treba posebno analizirati. Efekti ovakve pomoći vrlo su upitni – sigurno je da svakome dobro dođe, ali nikakve ozbiljne sekundarne i šire koristi ne možemo očekivati. Socijalne mreže u BiH nisu konsolidirane, sistem ne identificira sve ljude u potrebi prema stvarnoj potrebi, a ogroman je prostor moguće manipulacije, zloupotrebe u svrhu „kupovine glasova“ i slično. Nije to samo u BiH; praksa se pojavljuje i u drugim zemljama. Bilo kakva pomoć nije bezvrijedna, sigurno će značiti ljudima koji je dobiju, ali to je samo mrva koja može jedan dan, sedmicu ili mjesec pomoći stavljanje hrane na sto, i ne mnogo više od toga.

James Angel, profesor na Poslovnoj školi Georgetown Univerziteta potvrdio je da distribucija jednokratnih pomoći u SAD-u ni na koji način nije imala efekta na recesiju 2008. godine. Prioritet je kreirati poslove za ljude koji su ih izgubili, te je za ekonomiju i dugoročnu dobrobit građana i radnika mnogo bolje okrenuti se popravljaju puteva i mostova, zdravstvenog sistema, obrazovanju građana i slično (Beilfuss, 2020).

Javni radovi su daleko efikasnije rješenje, kojim se ujedno osigurava naknada radno sposobnim osobama u stanju potrebe, te se vrijednost tog novca multiplicira u korist šire zajednice i samog radnika dugoročno. Ovo ne znači da su jednokratne pomoći bespotrebne; naprotiv, one su važan alat u mreži socijalne pomoći kada postoji hitna i iznenadna potreba za koju nema drugog načina zadovoljenja kroz postojeće sheme socijalne zaštite. One su individui ili domaćinstvu u tom trenutku možda jedini način da prevaziđe novonastalu situaciju. Ipak, masovne jednokratne pomoći nisu isto što i ciljana, obrazložena i podrobno objašnjena jednokratna pomoć. Umjesto njih, novac se može mnogo bolje iskoristiti za ispunjenje istih ciljeva i kreiranje veće dobiti kako za korisnika tako i za društvo.

9.

ORGANIZACIJA I PROVOĐENJE JAVNIH RADOVA

Ranije je već naznačeno da se ne može svaka javna investicija kategorizirati kao javni radovi, odnosno da je za organizaciju javnih radova potreban osmišljen, planski i sistematiziran pristup, sa jasnim ciljevima, indikatorima i trajanjem. U nastavku je obrazloženje nekoliko ključnih tačaka neophodnih za adekvatno provođenje javnih radova.

KREIRANJE PLANA

Prvi korak u uspostavljanju jeste donošenje okvirnog plana javnih radova u kom će se precizirati problemi koji se pokušavaju prevazići, očekivani kratkoročni i dugoročni rezultati, ciljana skupina primarnih radnika, sekundarne ciljane skupine, odnosno osobe koje trebaju imati korist od rezultata javnih radova, indikatori prema kojima će se mjeriti uspjeh javnih radova, vrsta i oblast radova i slično. Ovi planovi trebaju biti usklađeni sa strategijama i postojećim planovima razvoja, kako bi javni radovi doprinijeli ostvarenju ranije zacrtanih razvojnih ciljeva.

Javni radovi trebaju imati ograničeno trajanje (obično od tri do 12 mjeseci, a u prosjeku šest mjeseci) i u tom periodu postići svoje zacrtane ciljeve. Primarni beneficijeri trebaju biti osobe iz ugroženih kategorija koje u tom periodu nisu radno angažirane, a njihova primanja trebaju biti dostojanstvena, ali ne tako visoka da rad na javnim radovima bude privlačniji od rada u privatnom sektoru. To su najčešće dugoročno nezaposlene osobe, teško zapošljive i socijalno osjetljive kategorije, osobe koje u datom periodu ne mogu pronaći zaposlenje iz drugih razloga i sl.

Realna je mogućnost da veliki broj osoba koje spadaju u zadatu kategoriju bude zainteresiran za učešće, pri čemu se donose dodatni kriteriji: uvode se gradacije, ograničenja učešća u nekom periodu ili prema broju članova domaćinstva, itd. Također, može se pribjeći i nasumičnom izboru među osobama koje ispunjavaju kriterije.

Prema programu javnih radova, moguće je angažirati osobe koje posjeduju specifične potrebne vještine. Međutim, još je bolje ukoliko imamo planiranu i predviđenu obuku. Takav pristup povećava kvalitet izvođenja radova i donosi veću dugoročnu korist samim korisnicima.

Ciljevi koje zadajemo moraju biti mjerljivi kako bismo znali koliko su uspješni javni radovi, te ih eventualno

transformirali ukoliko pravovremeno primijetimo izostanak rezultata.

Kada biramo oblast u kojoj ćemo provesti javne radove moramo imati na umu da to ne bi trebali biti radovi u polju gdje već postoji adekvatna ponuda i potražnja i gdje bi preusmjerenje državnih sredstava dovelo do smanjenja privatnih investicija. Radi se o oblastima za koje će kompanije teško ili neće nikako naći interes da investiraju, odnosno o oblastima u kojima je minimalan ili nemoguć primarni ekonomski povrat investicije, ali koji sekundarno doprinose razvoju zajednice, ekonomije, unapređenju kvaliteta života građana, itd.

BUDŽETIRANJE JAVNIH RADOVA

Teško je pronaći opravdanost za dugoročne javne radove visokog intenziteta. Ekonomski je neisplativo da država koja kroz poreze ubire samo dio novca u opticaju zamijeni privatnu inicijativu jer se većina novca nalazi upravo u posjedu građana i kompanija. Međutim, ograničeni javni radovi, u skladu sa dobro posloženim ciljevima, svojim privremenim trajanjem mogu utjecati na oživljavanje ekonomije i samim tim povećanje budžeta.

Za naredni korak u oblikovanju javnih radova neophodno je kreirati realan i raspoloživ budžetski okvir, prema planu i mogućnostima. Izvor finansiranja najčešće jesu javni budžetski i vanbudžetski fondovi, ali to nije jedini način. Moguće je implementacijom različitih oblika javno-privatnog partnerstva doći do sufinansiranja, ili posebnim ugovorima sa većim brojem kompanija i banaka omogućiti finansiranje kroz kreditna sredstva. Finansijski instrumenti poput obveznica također su potencijalni izvor svježeg novca za finansiranje javnih radova, pogotovo u periodima kriza. Razvoj posebnih instrumenata fiskalnih i parafiskalnih olakšica i drugih vrsta ustupaka može biti način privlačenja privatnih kompanija i banaka u programe javnih radova i donijeti značajne uštede u projektima. Pribjegavanje ovakvim rješenjima, naročito u vremenima kriza, kada je privatnom sektoru servisiranje obaveza otežano, može imati višestruko pozitivan efekat.

Pri kreiranju budžeta javnih radova treba imati na umu šta sve želimo i možemo finansirati programom, a šta očekujemo da sufinansira pravno lice preko kog realizujemo javne radove.

Uobičajeni troškovi su:

- Troškovi satnice sa pripadajućim doprinosima. Moguće je dodatnim kriterijima definirati progresivni rast satnice u određenim procentima u slučajevima različitog nivoa obrazovanja i sl.
- Troškovi toplog obroka, prevoza i osiguranja radnika
- Troškovi za sredstva za rad (oprema, alat, mašine i sl.)
- Troškovi materijala za rad (sirovine, sadnice, đubrivo, sredstva za dezinfekciju, potrošni materijali, itd.)
- Troškovi obuke radnika ukoliko je neophodno da obuku provodi neko izvan pravnog lica koje provodi javne radove
- Drugi troškovi u skladu sa specifičnostima javnih radova

USPOSTAVLJANJE TIJELA ZA IMPLEMENTACIJU JAVNIH RADOVA

Dobro strukturirani javni radovi nemogući su bez autoriteta koji ih implementira, nadzire, evaluira i kontrolira cijelim njihovim tokom. Ovo tijelo može biti određeni odjel postojeće administracije ili potpuno odvojeno i zasebno tijelo, formirano ad hoc ili uspostavljeno zarad dugoročnog rada na javnim radovima.

Stepen involviranja tijela za implementaciju javnih radova zavisi od plana radova, ali i od programa koji se izrađuje za svaki specifični projekat. Ovo tijelo u svakom slučaju mora kreirati programe javnih radova, pratiti kako se provode, ocjenjivati uspješnost i izvještavati o toku i rezultatima.

Program javnih radova može biti osmišljen tako da kompletan posao provodi tijelo za implementaciju, od odabira korisnika, rukovođenja poslovima, do isplata. Ova mogućnost zahtijeva veliku operativnost i svestrane ljudske resurse unutar tijela za implementaciju i teško je pronaći takve primjere u savremenoj praksi BiH i regije.

Moguće je i da tijelo za implementaciju za partnera ili partnere putem javnog poziva direktno uzme javnu kompaniju, socijalno preduzeće ili nevladinu organizaciju koja će koordinirati konkretan rad, npr. kada se u javnim radovima angažira javno komunalno preduzeće u kom će primarni korisnici raditi i koje će implementirati zacrtani program javnih radova ili neki njegov dio. Broj partnera nije ograničen i zavisi od načina na koji se sroči program javnih radova.

S druge strane, moguće je program javnih radova strukturirati tako da tijelo za implementaciju ima jednog ili više javnih, privatnih ili nevladinih partnera koji će imati specifične zadatke, prema uputama koje je tijelo za implementaciju izradilo u programu javnih radova.

Postoji i treća opcija – gotovo potpuni out source pristup – gdje npr. lokalna zajednica finansira i saraduje u izradi programa javnih radova, dok odabrani implementator radi sav ostali posao i preko izvještaja odgovara o uspjehu realizacije i utrošku sredstava. Najčešći primjer je kada lokalna zajednica uzme Službu za zapošljavanje kao partnera, a zatim Služba pravi odabir pravnih lica koja će provoditi program, regrutaciju primarnih korisnika (beneficionera) koji će biti angažirani na javnim radovima, te vrši nadzor nad realizacijom. Ovaj primjer gdje lokalne zajednice rade direktno sa Službom za zapošljavanje danas je ujedno i najčešći način provođenja javnih radova u regiji, te postoji jasna pravna podloga za takvo djelovanje u BiH. Nažalost, rijetko nailazimo na praksu da u lokalnim zajednicama postoji neko tijelo za implementaciju koje razvija programe javnih radova usklađene sa potrebama i razvojnim planovima lokalne zajednice. Više se tu radi o ad hoc programima nego o javnim radovima kao strukturiranom dijelu razvojnog socioekonomskog djelovanja.

Ovi predloženi pristupi ne moraju biti jedini, ali ono što je sigurno jeste da mora postojati jasan plan i struktura. Proste javne investicije nisu isto što i javni radovi, niti se ozbiljan efekat može očekivati bez serioznog pristupa.

Kada u fokus uzmemo lokalne zajednice, javni radovi se rijetko koriste u glomaznim projektima infrastrukturne obnove i slično. Naravno, ovo nije nemoguće, i ako je općina u prilici – sigurno o tome treba razmišljati, naročito ako govorimo o revitalizaciji komunalne infrastrukture. Ipak, mnogo češći su poslovi iz oblasti komunalnog održavanja, socijalne pomoći i podrške i drugi, koji se primarno svode na jednostavnije usluge, kada nisu potrebna velika dodatna ulaganja, mehanizacija i kompleksnije obuke.

Primjeri poslova koji se mogu organizirati putem javnih radova danas:

- Aktivnosti na polju prevencije,
- Pomoć starima,
- Pomoć socijalno ugroženima,
- Pomoć osobama s invaliditetom,
- Projekti besplatnih edukacija, digitalnog opismenjanja i sl.
- Zaštita i čuvanje kulturnog naslijeđa i arheoloških nalazišta,
- Pomoćni poslovi u pozorišnoj, muzejskoj i bibliotečkoj djelatnosti,
- Pomoćni poslovi u turizmu,
- Uređenje i izgradnja puteva,
- Uređenje i izgradnja nasipa i kanala,

- Uređenje i izgradnja pruga,
- Uređenje i izgradnja mostova,
- Uređenje grobalja,
- Rekonstrukcija kanalizacije i vodovodne mreže,
- Rekonstrukcija i izgradnja objekata od javnog interesa,
- Uređenje mjesnih zajednica,
- Izgradnja igrališta,
- Uređenje neplanski izgrađenih i zapuštenih naselja – poboljšanje uvjeta života,
- Sanacija divljih deponija,
- Čišćenje i održavanje obala i korita rijeka, jezera, kanala i odvoda,
- Čišćenje i održavanje parkova i drugih javnih površina,
- Čišćenje snijega,
- Čišćenje grada nakon nanosa usljed obilnih padavina,
- Pošumljavanje,
- Razvoj ekoloških posjeda,
- Čišćenje, čuvanje i zaštita šuma, zaštićenih područja i parkova prirode,
- Razvoj seoskih područja i poljoprivredne infrastrukture,
- Montaža i održavanje opreme na igralištima i drugim javnim površinama,
- Priprema zemljišta za izgradnju javnih objekata,
- Pomoć pri uspostavljanju novih deponija,
- Drugi slični poslovi.

Ovaj spisak nije konačan i služi tek kao prijedlog šta se sve može raditi u lokalnoj zajednici danas. Javni radovi moraju služiti zacrtanim ciljevima i svrsi, a, nažalost, prečesto se koriste kao svrha sami sebi, što umanjuje njihovu najveću prednost u vidu mogućnosti višestruke dobiti od istih sredstava. Oni jesu dio socijalne mreže zaštite teško zapošljivih osoba i osoba koje naglo ostanu bez posla, ali su i mnogo više od toga.

Istim sredstvima umjesto puke podjele jednokratnih naknada moguće je rješavati nagomilane probleme u lokalnoj zajednici: očistiti divlje deponije koje se godinama gomilaju; urediti neuređene i zapuštene zelene površine koje sada predstavljaju opasnost, a mogle bi biti idealni parkovi i

izletišta; obnoviti stare kule i tvrđave i praviti sadržaj za njih kako bi od ruševina prerasle u turističku atrakciju; kreirati sistem brige za stare i iznemogle osobe koje se ne mogu brinuti same o sebi ili sistem podrške osobama s invaliditetom koje ne mogu samostalno funkcionirati; očistiti, ograditi i urediti nekropole stećaka; urediti često devastirane ili neadekvatne socijalne stanove za osobe koje to same ne mogu ili ne znaju uraditi; urediti škole i druge institucije od značaja, renovirati njihova kupatila i holove, napraviti nove klupe i stolice; kreirati mrežu kućne dostave hrane iz javnih kuhinja; praviti nasipe na mjestima koja često plave; praviti podzide i pošumljavati klizišta; praviti nove vodovode i kanalizacije ili septičke jame; uređivati dotrajale puteve; organizirati besplatne kurseve jezika, upotrebe računara i drugih vještina važnih za pomoć pri kasnijem zapošljavanju; preurediti zapušteni prostor mjesne zajednice ili drugog javnog objekta u poslovni centar, gdje bi novi mladi poduzetnici mogli besplatno koristiti kancelarijske prostore, itd. Veliki broj problema koji lokalna zajednica ima i za koji bi svakako prije ili kasnije izdvojila sredstva može se riješiti kreativnim pristupom javnim radovima, a istovremeno pomoći osobama koje traže posao i kojima će i novac i novo iskustvo značiti u svakodnevnom životu, u pronalasku posla i očuvanju psihičkog i fizičkog zdravlja. Važno je potcrtati da u okviru javnih radova možemo angažirati i visokoobrazovane osobe ukoliko adekvatno strukturiramo plan, a da je najbolji rezultat dugoročnog pronalaska posla nakon javnih radova upravo kod ove kategorije građana. Na ovaj način postavljeni, javni radovi nisu trošak, nego značajna prilika lokalnoj zajednici za uštedu sredstava, ali i važna socioekonomska razvojna šansa. Pitanje je samo šta to vaša lokalna zajednica najviše treba i u kom smjeru je planiran njen daljnji socioekonomski razvoj.

10.

KLJUČNE PREPORUKE

- Promovirati javne radove kao priliku za višestruko iskorištavanje sredstava za pomoć stanovništvu, direktno radnom aktivacijom i indirektno razvojem infrastrukturnih, socijalnih, komunalnih, edukativnih i drugih usluga lokalne zajednice;
- Inicirati uspostavljanje mehanizama za javne radove kreiranjem posebnih jedinica u administraciji lokalne samouprave i zaključivanjem ugovora i memoranduma o saradnji sa zavodima i službama za posredovanje pri zapošljavanju;
- Inicirati donošenje stručnih, mjerljivih i razvojno orijentiranih programa javnih radova, utemeljenih na strategijama i drugim važnim razvojnim dokumentima lokalne samouprave;
- U kreiranju programa na umu imati ranjive i teško zapošljive kategorije, ali se ne ograničiti samo na njih, nego kreativnim pristupom rješavanju nekih od najvećih problema lokalne zajednice pronaći način za angažman i visokoobrazovanih kadrova, jer su upravo oni jedan od najznačajnijih neiskorištenih resursa lokalne zajednice;
- Insistirati na pravovremenom budžetiranju i planiranju javnih radova u lokalnoj zajednici, te aktivno tražiti prilike za sufinansiranje, u saradnji s višim nivoima vlasti, zavodima, službama i međunarodnim organizacijama;
- Aktivno pratiti efekte javnih radova u odnosu na ciljeve zacrtane u programima, te ih prilagođavati ukoliko se ne postižu željeni efekti;
- Intenzivno koristiti javne radove u periodima ekonomske regresije kakva je kriza uzrokovana pandemijom COVID-19.

REFERENCE

- Bankar.me, 2019.
Dostupno na: <https://www.bankar.me/2019/04/05/kroz-javne-radove-bice-ukljuceno-529-nezaposlenih-krediti-za-34-nova-radna-mjesta/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Beilfuss, L., 2020. *Barrons*.
Dostupno na: <https://www.barrons.com/articles/if-the-1-000-household-stimulus-check-is-in-the-mail-its-probably-already-too-late-51584721998>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Bejaković, P., 2016. *Vanjska evaluacija mjera aktivne politike tržišta rada*, Zagreb: IPSOS.
- Bejaković, P., 2016. *Vanjska evaluacija mjera aktivne politike tržišta rada 2010. – 2013. – Sumarno evaluacijsko izvješće*, Zagreb: IPSOS.
- Betcherman, G., 2014. *Impacts of Active Labor Market Programs: New Evidence from Evaluations with Particular Attention to Developing and Transition Countries*, Washington D. C.: World Bank.
- Betcherman, G., Olivas, K. & Dar, A., 2004. *Impacts of Active Labor Market Programs: New Evidence from Evaluations with Particular Attention to Developing and Transition Countries*, Washington: Svjetska banka.
- Biznis.ba, 2019.
Dostupno na: <http://biznis.ba/memorandum-o-saradnji-sluzbe-za-zaposljavanje-ks-i-opcine-stari-grad/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Centar za socijalnu skrb Novi Marof, 2017.
Dostupno na: <https://www.czss-novi-marof.hr/2017/01/14/zajamcena-minimalna-naknada/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Chappelow, J., 2015. *Investopedia*
Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/d/david-ricardo.asp>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Chappelow, J., 2020. *Investopedia*
Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/e/economic-cycle.asp>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Delegacija EU u Republici Srbiji, 2017. *Javni radovi – Put do rješenja nezaposlenosti*
Dostupno na: <http://europa.rs/javni-radovi-put-do-resenja-nezaposlenosti/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Dnevnik.hr, 2020.
Dostupno na: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/pada-broj-korisnika-socijalne-naknade-u-hrvatskoj---588962.html>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Fabris, N. & Jandrić, M., n. d. Javni radovi: Teorijske pretpostavke i mogućnosti organizovanja u Crnoj Gori. *Montenegrin Journal of Economics*, Issue 3.
- Fonte, G., 2007. *Building The Great Pyramid In A Year: An Engineer's Report*. s. l.: Alogra Publishing.
- Harrison, E., 2010. *Business Insider*
Dostupno na: <https://www.businessinsider.com/lessons-on-how-stimulus-and-jobs-programs-failed-in-eastern-germany-2010-7>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Harvey, P. & Knox, H., 2015. Corruption and Public Works. U: *Roads: An Anthropology of Infrastructure and Expertise*. s. l.: Cornell University Press.
- Izveštaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje 2017, 2018. *parlamentfbih.gov.ba*
Dostupno na: https://parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2018/Izveštaj%20FZZZ%20za%202017_os.pdf
[Datum pristupa: maj 2020].
- Jahan, S., Mahmud, A. S. & Papageorgiou, C., 2014. Back to Basics - What is Keynesian Economics. *Finance and Development*, 51(3).
- Kesner-Škreb, M., 1993. Javni radovi. *Financijska praksa*, 17(2), pp. 197–199.
- Keynes, J. M., 1936. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. s. l.: an.
- Keynes, J. M., 1936. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. s. l.: marxists.org.
- Koydo, 2015. *Japan Times*
Dostupno na: <https://www.japantimes.co.jp/news/2015/01/14/business/economy-business/cabinet-oks-record-budget-for-2015/#.Xq9hpqj7Tcc>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Landscape Architecture Magazine, 1933. Public Works. *Landscape Architecture Magazine*, 23(4), p. 258.
- Leuchtenburg, W. E., 2019. *Miller Center*
Dostupno na: <https://millercenter.org/president/fdroosevelt/domestic-affairs>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Lineberry, C., 2008. Ponder the Pyramids of Giza. *Smithsonian Magazine*, 38(10).
- Matković, T., Babić, Z. & Vuga, A., 2012. Evaluacija mjera aktivne politike zapošljavanja 2009. i 2010. u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 19(3), pp. 303–336.
- Međunarodna organizacija rada, 2016. *What Works – Active Labour Market Policies in Latin America and the Caribbean*, Ženeva: Međunarodna organizacija rada.
- Mikerević, D., 2016. Šanse i zamke faktoringa u saniranju nelikvidnosti preduzeća i privrede. *Zbornik radova 17. međunarodnog simpozija A 2 A*, maj, pp. 493–516.
- Ministarstvo rada i mirovinskog sustava Republike Hrvatske, 2019. *Izvešće o provedbi smjernica za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2018. do 2020. godine, za 2018. godinu*, Zagreb: Ministarstvo rada i mirovinskog sustava.
- Ministarstvo socijalne politike i mladih Republike Hrvatske, 2016. *Struktura socijalnih naknada, izdaci i korisnici programa socijalne zaštite u republici hrvatskoj*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo, 2019. *Mapa prava i usluga Kantona Sarajevo*
Dostupno na: <https://mapapravaiusluga.ba/stalna-novcana-pomoc/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- N1 info, 2019.
Dostupno na: <http://hr.n1info.com/Vijesti/a454082/Radno-sposobni-korisnici-socijalne-pomoci-u-Kninu-morat-ce-raditi-za-opce-dobro.html>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Nacionalna služba za zapošljavanje Republike Srbije, n. d.
Dostupno na: http://www.nsz.gov.rs/live/nudite-posao/podrska-poslodavcima/usluge-i-olaksice/javni_radovi.cid267
[Datum pristupa: maj 2020].
- Općina Centar Sarajevo, 2019. *centar.ba*
Dostupno na: <http://www.centar.ba/novost/15828/potpisan-memorandum-o-saradnji-na-realizaciji-programa-zaposljavanja-obuke-dokvalifikacije-i-prekvalifikacije-nezaposlenih-osoba>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Osi-press, 2019. *osi-press.com*
Dostupno na: <http://www.osi-press.com/2019/08/04/javni-radovi-posao-za-4-000-nezaposlenih-zarade-od-22-000-dinara/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Politeconomics, 2017.
Dostupno na: <https://politeconomics.com/stagflation/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Privredna štampa, 2016. *Privrednastampa.ba*
Dostupno na: <http://privrednastampa.ba/potpisan-memorandum-opcine-novi-grad-i-sluzbe-za-zaposljavanje/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Program mjera za podsticaj zapošljavanja i održavanja više stope zaposlenosti i poboljšanje strukture zaposlenih u Kantonu Sarajevo u 2019. godini, 2019. *Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo*
Dostupno na: <https://szks.ba/2019/03/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Program sufinansiranja zapošljavanja 2019, 2018. *Zavod za zapošljavanje FBiH*

- Dostupno na: <http://www.fzzz.ba/ckFinderFiles/files/Projekti/2019/Program%20sufinansiranja%20zaposljavanja%202019.pdf>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Program sufinansiranja zapošljavanja 2020, 2020. *Federalni zavod za zapošljavanje*
Dostupno na: <http://www.fzzz.ba/ckFinderFiles/files/Program%20sufinansiranja%20zapo%C5%A1ljavanja%202020.pdf>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Ratzlaff, C., 1934. *The Scandinavian Unemployment Relief Program*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Riley, H., 1950. Public Works and Employment. *Monthly Labor Review*, 71(1), p. 109.
- Roosevelt, F. D., 1934
Dostupno na: <https://www.ssa.gov/history/fdrstmts.html#fireside2>
[Datum pristupa: maj 2020].
- RTV Vogošća, 2018. *rtvogosca.ba*
Dostupno na: <https://www.rtvogosca.ba/potpisan-sporazum-o-saradnji-izmedju-opcine-vogosca-i-sluzbe-za-zaposljavanje-ks/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Skapiner, M., 2008. *Financial Times*
Dostupno na: <https://www.ft.com/content/0a866a34-f9a3-11dc-9b7c-000077b07658>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Služba za zapošljavanje BPK, 2018. *szzbpk.ba*
Dostupno na: <https://www.szzbpk.ba/vijesti/vijesti/2018/31072018.html>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo, 2019. *szzks.ba*
Dostupno na: <https://szks.ba/vijesti/potpisivanje-memoranduma-o-saradnji-izmedju-javne-ustanove-sluzba-za-zaposljavanje-kantona-sarajevo-sarajevo-i-ministarstva-za-boracka-pitanja-kantona-sarajevo/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo, 2019. *szzks.ba*
Dostupno na: <https://szks.ba/vijesti/novi-programi-zaposljavanja-u-kantonu-sarajevo-vrijedni-vise-od-14-miliona-km/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Srbija danas, 2018. *Javni radovi – Posao za 4000 nezaposlenih*
Dostupno na: <https://www.srbijadanas.com/biz/posao/velika-sansa-za-nezaposlene-do-kraja-godine-posao-za-hiljade-ljudi-2018-07-26>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Srbija danas, 2018. *Srbija danas*
Dostupno na: <https://www.srbijadanas.com/biz/posao/velika-sansa-za-nezaposlene-do-kraja-godine-posao-za-hiljade-ljudi-2018-07-26>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Stewart, H., 2013. *The Guardian*
Dostupno na: <https://www.theguardian.com/business/2013/apr/04/japan-quantitative-easing-70bn>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Tanzi, V. & Schuknecht, L., 2000. *Public Spending in the 20th Century – A Global Perspective*. s. l.: Cambridge University Press.
- Taylor, B., 2013. *Business Insider*
Dostupno na: <https://www.businessinsider.com/qe-in-the-financial-crisis-of-33-ad-2013-10>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Tily, G., 2009. *Heterodox Economics Newsletter*
Dostupno na: <http://www.heterodoxnews.com/htnf/htn87/Tily%20Keynes.pdf>
[Datum pristupa: maj 2020].
- UNDP BiH, 2018. *ba.undp.org*
Dostupno na: https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/presscenter/vijesti/2018/projekat-lir_-rezultati-javnog-poziva--odabrani-projekti-javnih.html
[Datum pristupa: maj 2020].
- Yoshida, R., 2013. *Japan Times*
Dostupno na: <https://www.japantimes.co.jp/news/2013/12/24/business/economy-business/impact-of-bigger-public-works-budget-unclear/#.Xq9htqj7Tcc>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, 2010. *zzzrs.net*
Dostupno na: http://www.zzrs.net/images/uploads/dokumenti/Zakon_o_posredovanju_u_zaposljavanju__i_pravima_za_vrijeme_nezaposlenosti_7.pdf
[Datum pristupa: maj 2020].
- Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u FBiH, 2008. Pravni fakultet UNSA
Dostupno na: <http://www.pfsa.unsa.ba/pf/wp-content/uploads/2020/05/Zakon-nezaposleni.pdf>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u Kantonu Sarajevo, 2013. Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo
Dostupno na: <http://szks.ba/wp-content/uploads/2017/07/zakon-o-posredovanju-u-zapo%C5%A1ljavanju-04-04.pdf>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Zavod za zapošljavanje Crne Gore, 2016. Konkurs za izbor izvođača javnih radova
Dostupno na: <http://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2016/02/ostali-javni-radovi.pdf>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Zavod za zapošljavanje Crne Gore, 2020. *zzzcg.me*
Dostupno na: <http://www.zzzcg.me/javni-radovi/>
[Datum pristupa: maj 2020].
- Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, 2012. *zzzrs.net*
Dostupno na: http://www.zzrs.net/index.php/projekti/vijest/javni_poziv_za_korisćenje_sredstava_po_projektu_podrske_mrezama_socijalne_z/
[Datum pristupa: maj 2020].
- Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, 2013. *zzzrs.net*
Dostupno na: http://www.zzrs.net/index.php/vijest/posao_za_40_ljudi_u_trebinju/
[Datum pristupa: maj 2020].
- Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, 2013. *zzzrs.net*
Dostupno na: http://www.zzrs.net/index.php/vijest/u_opštini_zvornik_posao_za_90_radnika/
[Datum pristupa: maj 2020].

O AUTORU

Garibija Malik rođen je 28. februara 1989 godine u Sarajevu. Diplomirao je i magistrirao na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Trenutno je menadžer Policy Lab-a u Forumu lijeve inicijative.

Tokom studija radio je kao istraživač u Centru za studije o izbjeglim i raseljenim osobama kao združenom projektu Fakulteta političkih nauka i UNHCR-a. Za brojne domaće i međunarodne nevladine organizacije i fondacije radio je kao konsultant za javne politike, odnose s javnošću i kao projekt menadžer. U Socijaldemokratskoj partiji Bosne i Hercegovine djelovao je kao koordinator odjela za odnose s javnošću i marketing, a zatim kao sekretar za javne politike i političke inicijative. U periodu decembar 2018 - mart 2020. služio je kao ministar za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbeglice Kantona Sarajevo.

IMPRESSUM

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) | Ured u Bosni i Hercegovini
Kupreška 20, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Odgovorni: dr. Peter Hurrelbrink, direktor

Tel.: +387 33 722 010

Fax: +387 33 613 505

E-mail: fes@fes.ba

www.fes.ba

DTP: Filip Andronik

Štampa: Amos Graf, Sarajevo

Tiraž: 300 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

351.712:352

GARIBIJA, Malik

Javni radovi u lokalnoj zajednici : prilika za ekonomski i socijalni razvoj lokalnih zajednica / Malik Garibija. - Sarajevo : Friedrich-Ebert-Stiftung, FES, 2020. - 23 str. ; 30 cm

O autoru: str. [25]. - Bibliografija: str. 22-23.

ISBN 978-9926-482-00-8

COBISS.BH-ID 40171782

Publikaciju možete naručiti na e-mail: fes@fes.ba.

Stavovi, mišljenja i zaključci u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati stavove Friedrich-Ebert-Stiftung. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u publikaciji.

Sva prava zadržana od Friedrich-Ebert-Stiftung.

JAVNI RADOVI U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Prilika za ekonomski i socijalni razvoj lokalnih zajednica

Javni radovi u savremenoj Bosni i Hercegovini, a naročito na lokalnom nivou, značajno izostaju, uglavnom se veoma malo koriste i ne primjećuje se njihova vrijednost. Stoga je od velike važnosti izgraditi kapacitete i alate države.

Ova analiza ukazuje na mogućnosti javnih radova – pogotovo komunalnih i socijalnih – u lokalnim zajednicama, nude se primjeri kako da se uspostave i provode javni radovi, primjer kako sistemski pristupiti – kako je rađeno kroz historiju i kako se radi danas, te kakve direktne i indirektne benefite lokalne zajednice građani i građanke mogu očekivati.

Više informacija o ovoj temi pronađite na:
www.fes.ba